

فهرست

مقدمه	۱۱
فصل اول	۱۵
«مفاهمه و منازعه دیروزیان و امروزیان» مقایسه زیست‌جهان سهروردی و سهراب	۱۷
مقدمه	۱۷
مشابهت‌های زیست‌جهان سهراب و سهروردی	۱۸
تفاوت متافیزیک‌ها؛ عشق و جهان پیرامون	۲۸
مخلص کلام	۴۳
فصل دوم	۴۵
از «کوه قاف» تا پُشتِ «هیچستان»؛ بررسی زیست‌جهانِ عطار و سهراب	۴۷
مقدمه	۴۷
هدهد؛ پرنده اساطیری	۴۷
هفت شهر عشق	۴۸
سهراب سپهری، سالک مدرن	۶۹
فرجام کلام	۸۳
فصل سوم	۸۵
از «شاهد» سعدی تا «دچار» سپهری؛ بررسی مفهوم «عشق» و «زن» در آثار دو شاعر ایرانی	۸۷
مقدمه	۸۷
اقسام عاشقی	۸۸
مقایسه سعدی و سپهری در باب موضوع «عشق» و «زن»	۹۴

عشق در آثار سعدی	۹۴
عشق در نگاه سهراب سپهری	۱۰۶
زن در نگاه سعدی و سپهری	۱۱۴
فصل چهارم	۱۲۳
«پلکِ درشتِ بشارت»؛ بازخوانی تطبیقیِ نگرش عرفانی مولوی و نگاه آگزیستانسیل سپهری	۱۲۵
مقدمه	۱۲۵
جهان رازدایی شده	۱۲۶
غم و شادی از منظر مولوی و سپهری	۱۲۹
اقسام تنهایی	۱۴۰
امر متعالی در «مثنوی معنوی» و «هشت کتاب»	۱۴۳
فصل پنجم	۱۶۱
از «سایه آن سرو روان» تا «تبسم نگاه گیاه»؛ مقایسه انگاره‌های معنوی حافظ و سهراب	۱۶۳
مقدمه	۱۶۳
اشتراکات نظام سلوکی حافظ و سپهری	۱۶۳
دغدغه‌های سیاسی - اجتماعی و آگزیستانسیل	۲۰۷
فصل ششم	۲۱۷
آن «خُنی‌اگر غم‌گین» و آن «کمیاب‌ترین نارونِ روی زمین»؛ شاملو و سپهری	۲۱۹
مقدمه	۲۱۹
«امر سیاسی»، «تغزل اجتماعی» و «شعار آگزیستانسیل»، قرابت‌های فکری و تفاوت‌های دیدگاه	۲۱۹
فصل هفتم	۲۵۵
فروغ و سهراب؛ «فاصله‌هایی که غرقِ ایهامند!»	۲۵۷
مقدمه	۲۵۷

۲۵۷	صورت و محتوا در شعر فروغ فرخزاد و سهراب سپهری
۲۶۳	«باد» و «عشق» و «هیچ» در سروده‌های فروغ و سهراب
۲۹۱	فصل هشتم
۲۹۳	یونگ و سپهری؛ و «روحي که در جهت تازه اشيا جاريست»
۲۹۳	مقدمه
۳۰۰	اساطير و کهن الگو (یونگ، سپهری، شایگان)
۳۰۳	زندگی سهراب به روایت خود
۳۱۹	سخن انتهایی
۳۲۳	فصل نهم
۳۲۵	هایدگر و سپهری، تقابلها و توافقه‌ها؛ «چیدن ریحان از درخت دازاین»
۳۲۵	مقدمه
۳۲۶	مرگ
۳۳۳	امر متعالی
۳۴۰	تکنولوژی
۳۴۷	تفکر شاعرانه
۳۵۳	زمان
۳۵۸	امر سیاسی
۳۶۰	سخن انتهایی
۳۶۱	فصل دهم
۳۶۳	زندگی در این جا و اکنون به روایت سهراب سپهری و اکهارت تله؛ «آب در یک قدمی است!»
۳۶۳	مقدمه
۳۸۹	ضمیمه ۱- پشت حوصله نورها؛ مروری بر گفتمان‌های عرفانی و روشنفکری دینی در شعر مدرن ایران

ضمیمه ۲ - اندوه فلسفی؛ اندوه عرفانی ۴۰۹

فهرست اعلام ۴۲۵

مقدمه

«عهد ما با لب شیرین دهنان بست خدا». از بخت بلندم، بیش از ده سال است که در حوزه سپهری پژوهی و عرفان پژوهی مشغول به درس و مشق و کار و بارم. در این راستا، هم درسگفتارهایی درباره با یزیدبسطامی و بوالحسن خرقانی، «منطق الطیر» عطار نیشابوری، «گلستان» و «بوستان» سعدی شیرازی، «مثنوی» و «فیه ما فیه» مولوی بلخی، «مقالات» شمس تبریزی و دیوان حافظ شیرازی برگزار کرده؛ هم آثار پنج گانه «در سپهری سپهری»، «فلسفه لاجوردی»، «حریم علفهای قربت»، «آبی دریای بیکران» و «نبض خیس صبح» را نگاشته‌ام.

«از سهروردی تا سپهری»، پس از مکتوبات یاد شده درمی‌رسد و متضمن جستارهای ده گانه تطبیقی میان زیست جهان سپهری و برخی از سالکان سنتی و سالکان مدرن است. طی سالیان گذشته، جهت تعیین مراد از آنچه تحت عنوان سلوک مدرن در روزگار کنونی تعبیر می‌کنم، مفاهیمی چند را وام کرده و به کار بسته‌ام؛ از جمله: سالک مدرن، متافیزیک نحیف، تنهایی معنوی، کورمرگی، مرگ‌هراسی، ایمان آرزومندانه، ایمان شکاکانه، ایمان از سر طمانینه، الیناسیون دینی و طنز الاهیاتی. در اثر پیش رو، به قدر وسع کوشیده‌ام جهت ایضاح بیشتر حدود و ثغور سلوک مدرن به روایت خویش، دوگانه‌های سالک مدرن / سالک سنتی؛ و تنهایی معنوی / تنهایی تلخ را به کار بندم و بسط دهم. به تعبیر منطقیون، «تعرف

الاشیاء با ضدادها»؛ پدیده‌ها را به واسطه امور متضادّ، بهتر می‌توان شناخت. در مکتوبات پیشین، کوشیده‌ام به قدر وسع، به سراغ سهراب روم و مضامین و مقولاتی چون خدا، هیچستان، باد، باران، مرگ، غم، تنهایی، عشق، غفلت، غرب، زن، زمان... را برّسم و به تفصیل روایت کنم. در ادامه این سفر دل‌انگیز، کندوکاوی تطبیقی در پیش گرفته‌ام.

در جستارهای ده‌گانه پیش رو، به سر وقت پنج سالک سنتی ساکن جهان رازآلود رفته و از ربط و نسبت و اشتراکات و افتراقات مولفه‌های زیست‌جهان آن‌ها با نظام معنوی سپهری سراغ گرفته‌ام: سهروردی، عطار، سعدی، مولوی و حافظ. در ادامه، پنج سالک مدرن را انتخاب و اختیار کرده و به تطبیق مولفه‌های اگزستانسلیل آثارشان و نظام سلوکی سپهری، همت گمارده‌ام: یونگ، هایدگر، فروغ، شاملو و اکهارت تله. پای نهادن در این سفر درازآهنگ اگزستانسلیل تاریخی طی یکسال گذشته، برایم سخت معتنم، زیر و زبر کننده، روح نواز و بصیرت‌زا بوده‌است.

تمام جستارهای ده‌گانه فوق، صورت ویراسته سخنرانی‌هایی است که طی پنج سال گذشته در شهرهای مختلف ایراد شده. «مفاهمه و منازعه دیروزبان و امروزبان؛ مقایسه زیست‌جهان سهروردی و سهراب»، در میانه برگزاری درسگفتار درازدامن «قصه‌های شیخ اشراق» در «بنیاد سهرودی» القاء شده. «از کوه قاف تا پشت هیچستان»، متضمن مقایسه تطبیقی عطار و سپهری است؛ سخنرانی‌ای که پس از اتمام درسگفتار «شرح منطق الطیر»، در شهر برلین ایراد شد. «از شاهد سعدی تا دچار سپهری» و «پلک درشت بشارت: بازخوانی تطبیقی نگرش عرفانی مولوی و نگاه اگزستانسلیل سپهری»، صورت منقح دو سخنرانی است که در منچستر و بیرمینگام برگزار شد. «از سایه آن سرو روان تا نگاه تبسم گیاه»، نیز ناظر به مقایسه انگاره‌های معنوی حافظ و سپهری است و صورت ویراسته سخنرانی‌ای که در دانشگاه کلگری القاء شد.

پس از سالکان سنتی، نوبت به سالکان مدرن می‌رسد. دو جستار «آن خنیاگر غمگین و آن کمیاب‌ترین نارون روی زمین» و «فروغ و سهراب؛ فاصله‌هایی که غرق ابهامند»، متکفل بحث تطبیقی میان زیست‌جهان شاملو فروغ و سپهری‌اند و صورت ویراسته دو سخنرانی که سه سال پیش در انگلستان و کانادا ایراد شد. «یونگ و سپهری؛ و روحی که در جهت تازه اشیاء جاریست»، و «چیدن ریحان از درخت دازاین: تقابل‌ها و تفاوت‌های هایدگر و سپهری»، ردّ پای آراء یونگ و هایدگر، دو سالک مدرن غیر ایرانی را در اشعار و مکتوبات سپهری، «هشت کتاب»، «اتاق آبی» و «هنوز در سفرم» برمی‌رسد و برمی‌کشد و برجسته می‌کند. «آب در یک قدمی است: زندگی در این جا و اکنون به روایت سپهری و اکهارت توله»، صورت ویراسته سخنرانی‌ای است که پنج سال قبل در شهر ونکوور ایراد شد.

پس از جستارهای ده‌گانه فوق، بخش ضمایم درمی‌رسد. حسن ختام این سفر اگزستانسپیل، «پشت حوصله نورها: مروری بر گفتمان‌های عرفانی و روشنفکری دینی در شعر مدرن ایران» و «اندوه فلسفی، اندوه عرفانی»، دو مصاحبه اخیر با نگارنده است. به سبب تناسب مضامین مصاحبه‌ها با محتوای فصول، در انتهای کتاب گنجانده شده‌اند.

فصول ده‌گانه کتاب، پیشتر در سایت «دین آنلاین» منتشر شده؛ مصاحبه «پشت حوصله نورها» در فصلنامه «وزن دنیا» و «اندوه فلسفی، اندوه عرفانی» در سایت «دین آنلاین» انتشار یافته‌اند.

اگر نبود همت و لطف و پیگیری مجدّانه و صادقانه هادی طباطبایی، سروش علوی و صالح یحیی پورعزیز، این مجموعه بسامان نمی‌شد و در آستانه انتشار قرار نمی‌گرفت. از این بابت، صمیمانه قدردان زحمات بی‌شائبه این دوستان هستیم. هم‌چنین ممنونم از مدیر فرهنگ دوست نشر «سهروردی»، سپهر زارع برای نشر این اثر.

خرسندم که «از سهروردی تا سپهری»، بیست و چهارمین فرزند معنوی‌ام، پس از «غربت و غربت اسپینوزا» که بهار امسال سربرآورد، در تابستان ۱۴۰۰، آخرین سال سده شمسی کنونی متولد می‌شود و پیش روی مخاطبان و علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. امیدوارم خواننده این اثر، از لابلای سطور و نجوای‌های نگارنده با سالکان سنتی و سالکان مدرن در درازنای تاریخ، زیر و زبر شدن‌ها، قبض و بسط‌های اگزستانسیل و روند و آینده‌های آونگ آسایش را رصد کنند و دریابند و در پی شنیدن «آواز حقیقت»، «به خلوت ابعاد زندگی» سفر کنند و «هم‌نورد افق‌های دور» گردند و «ریه را از ابدیت پر و خالی» کنند و «حضور هیچ ملایم» را بچشند و مزه‌مزه کنند.

تیرماه ۱۴۰۰

سروش دباغ